

Notat 2008–15

Samdrifter i melkeproduksjon

Regnskapsresultater 2006

Svein Olav Holien
Kjell Staven
Agnar Hegrenes

NILF

Norsk institutt for
landbruksøkonomisk forskning

Tittel	Samdrifter i melkeproduksjon – regnskapsresultater 2006
Forfattere	Svein Olav Holien, Kjell Staven, Agnar Hegrenes
Prosjekt	D700
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2008
Antall sider	37
ISBN	978-82-7077-718-1
ISSN	0805-9691
Emneord	samdrift, driftsøkonomi, produksjonsomfang, arbeid, driftsover-skudd, arbeidsfortjeneste, vederlag til arbeid og egenkapital

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Gir ut rapporter fra forskning og utredning. Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres over Landbruks- og matdepartementets budsjett, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

Dette notatet presenterer regnskapstall for samdrifter i norsk melkeproduksjon hvor det er minst to aktive deltagere. Tallet på samdrifter i melkeproduksjonen har økt sterkt de siste åra slik at samdrifter nå har over 23 prosent av den totale melkevotet. Lønnsomheten ved å gå i samdrift er en funksjon av stordriftsfordeler og utformingen av støttetiltakene. Vår gjennomgang av regnskapstallene skal gi et oppdatert grunnlag for å bedømme begge effektene.

Samdrifter har tidligere ikke vært representert i driftsgranskingene. Fra regnskapsåret 2004 ble samdrifter der bare den ene brukeren er aktiv, tatt med i de ordinære driftsgranskingene. På landsbasis utgjør imidlertid samdrifter med to aktive deltakere over 80 prosent av antall samdrifter, og det ble derfor senere bestemt at det skulle brukes regnskap fra denne gruppen av samdrifter i driftsgranskingene. Fra og med regnskapsåret 2005 omfatter driftsgranskingene derfor også samdrifter med to aktive deltakere. Disse samdriftene er tatt inn som egen gruppe, men inngår ikke i hovedtabellene i driftsgranskingspublikasjonen. I stedet publiseres resultatene for samdrifter i melkeproduksjonen i dette separate notatet.

For regnskapsåret 2006 ble det samlet inn regnskap fra 36 samdrifter i melkeproduksjon, fordelt på Nordland, Trøndelag/Møre og Romsdal, Østlandet og Agder/Rogaland/Hordaland. 33 av disse hadde melk som eneste hovedproduksjon og det er resultater fra disse samdriftene som presenteres i dette notatet.

Arbeidet med driftsregnskapene er utført ved alle kontorene til NILF, Svein Olav Holien har vært prosjektleder og har skrevet notatet med unntak av kapittel 4.4 og 5.8 som Kjell Staven og Agnar Hegrenes har skrevet. Anne Bente Ellevold har klargjort notatet for trykking. Vi takker alle samdriftsdeltakerne som har bidratt med informasjon. Vi takker også alle som har bidratt i regnskapsoppjøret og de som har lest gjennom utkast til notatet og kommet med nyttige innspill.

Oslo, juni 2008
Ivar Pettersen

Innhold

SAMMENDRAG	1
1 INNLEDNING	3
1.1 Bakgrunn	3
1.2 Definisjoner	3
1.3 Formål	4
1.4 Oppbygging av notatet	4
2 ANDRE UNDERSØKELSER I NORGE	5
3 UTBREDELSE, OMFANG, ORGANISERING OG REGELVERK	7
3.1 Utvikling av samdrifter i melkeproduksjon	7
3.1.1 Utvikling i antall samdrifter på fylkesnivå	8
3.1.2 Samdriftenes andel av melkeproduksjonen	8
3.2 Organisering av samdrifter	9
3.3 Rammebetingelser for samdrifter	10
4 METODER OG DATAGRUNNLAG	13
4.1 Metoder og datagrunnlag	13
4.2 Utvalgsprinsipper og utvalgsmetode	14
4.3 Føringspraksis i driftsgranskinger	14
4.4 Sammenligning av samdrifter og andre melkebruk	14
5 SAMDRIFTER - REGNSKAPSRESULTATER FOR 2006	15
5.1 Økonomien for alle samdriftene i 2005 og 2006	15
5.2 Økonomien for alle samdriftene sammenlignet med store enkeltbruk og gjennomsnittsbruket for melkeproduksjon *2	18
5.3 Arbeidsforbruket	21
5.4 Avlingsdata og ytelse i husdyrproduksjon	22
5.5 Faste kostnader	23
5.6 Andre inntekter utenom jordbruket	23
5.7 Økonomien i samdriftene i ulike distrikter	24
5.8 Statistisk analyse	27
5.8.1 Er det forskjeller mellom distrikter?	27
5.8.2 Er det forskjeller mellom samdrifter og andre melkebruk?	28
5.8.3 Metode	28
5.8.4 Resultater	29
5.8.5 Konklusjon	31
5.9 Konklusjoner og erfaringer fra regnskapsåret 2006	33
REFERANSER	33
VEDLEGG	35

Sammendrag

NILF legger med dette notatet fram sin andre noe bredere analyse av driftsøkonomien i samdriftene i norsk melkeproduksjon. I notatet presenterer vi resultater fra en undersøkelse av samdrifter for regnskapsåret 2006. Vi ser også på hvordan samdriftene er organisert og i et eget vedlegg på hvordan regnskapsførere ser på aktuelle problemstillinger i melkesamdrifter. Hovedvekten er likevel lagt på å presentere informasjon om innsats og utbytte i samdriftene. Spørsmålet er hvor godt resultat samdriftene oppnår sammenlignet med andre melkebruk.

Samdrift i melkeproduksjon er definert som samarbeid om felles melkeproduksjon på helårsbasis. Før oppstart må det søkes om godkjenning hos Statens landbruksforvaltning som har ansvaret for kvoteordningen for melk.

Det er tidligere gjort lite for å få oversikt over de økonomiske forhold på samdriftsbruk. Det som er gjort, er i hovedsak spørreundersøkelser hos samdriftsdeltakere hvor det ble spurt om forhold knytte til samdrift og melkeproduksjon, men hvor den økonomiske situasjonen ikke ble berørt. I den grad økonomien er belyst, er dette oftest basert på kalkyler.

Utviklingen i antall samdrifter

Antall samdrifter i melkeproduksjon har økt sterkt de siste åra, spesielt i den siste 5-årsperioden. Per 31. desember 2006 var det 1 756 godkjente samdrifter her i landet iflg. Statens landbruksforvaltning. Melkeproduksjonsbruk som deltar i samdrift har nå over 23 prosent av total melkekvote. De største samdriftsfylkene er Oppland med 370 samdrifter, Rogaland med 296, Nord-Trøndelag med 216 og Møre og Romsdal med 163 samdrifter. Omtrent 80 prosent av samdriftene har to deltakere.

Regelverket for samdrifter

Regelverket for samdriftene har endret seg en god del gjennom åra. Tidligere var det krav om at alle deltakere skulle delta med arbeid i samdrifta, men dette kravet ble fjernet i 2004. Etter den tid har vi fått mange samdrifter der enkelte av deltakerne er «passive» i samdrifta. De deltar ikke med arbeid, men kan bidra med buskap, melkekvote, jord og maskiner. Fra samme år ble taket på antall deltakere i ei samdrift satt til fem og maksimal kvote per samdrift til 750 000 liter melk, mot tidligere 500 000 liter. Avstanden mellom bruk som deltar i ei samdrift, må ikke overstige 17 km, tidligere var grensa 12 km.

På slutten av 1990-tallet ble det utbetalt et spesielt tilskudd til samdrifter, samtidig som hver deltaker fikk driftstilskudd. Størrelsen på driftstilskuddet for melk er blitt redusert for samdrifter de siste åra. Samdrifter som er godkjent etter 01.07.2004, får beregnet tilskudd som om samdrifta var et enkeltbruk. Det betyr at tilskuddene synker like raskt med antall dyr som om samdrifta var ett bruk med én eier. Eldre samdrifter får beregnet dette tilskuddet etter andre regler.

Regnskapsundersøkelsen for samdrifter

Samdrifter har tidligere ikke vært med i NILFs årlige driftsgranskinger i jord- og skogbruk. Fra og med regnskapsåret 2004 har samdrifter der bare den ene brukeren er aktiv, blitt tatt med i statistikken. Fra og med regnskapsåret 2005 er driftsgranskningene utvidet til også å omfatte en egen gruppe med samdriftsbruk med to deltakere der begge deltar aktivt i drifta.

For regnskapsåret 2006 er det hentet inn skatteregnskap for 36 samdrifter med to deltakere. I alt 33 av disse hadde melkeproduksjon som hovedinntektskilde og er med i denne undersøkelsen. Samdriftene i denne undersøkelsen er fra tre områder: (1) Østlandet, (2) Sør-Vestlandet, og (3) Møre og Romsdal, Trøndelag og Nordland (kalt Midt-Norge). Skatteregnskapene for samdriftene er omarbeidet til driftsregnskap etter de samme prinsipper som blir brukt for de regnskapene som inngår i de ordinære driftsgranskingene for jord- og skogbruk. Utvalget av samdrifter er tilfeldig og basert på lister som er trukket fra tilskudsregisteret til Statens landbruksforvaltning. Alle samdriftene i materialet er organisert før 01.07.2004.

Økonomien i samdriftene

Økonomien i samdriftene for 2006 er i denne undersøkelsen sammenlignet med resultatene for 2005 og med økonomien for store melkebruk og for gjennomsnittsbruket i landet i driftsgranskingene.

All jordbruksvirksomhet på de aktuelle samdriftseiendommene inngår i resultatet, det vil si at både samdrifta og deltakernes egen jordbruksvirksomhet er med. Resultatmålene blir da et gjennomsnitt for samdrifta og deltakernes øvrige jordbruksvirksomhet.

Samdriftene i denne undersøkelsen har større areal og større kjøttproduksjon per årsku enn andre melkebruk i driftsgranskingene. Produksjonstilskudd utgjør en større andel av produksjonsinntektene for samdriftene enn for andre store melkebruk, men lavere enn for gjennomsnittsbruket. Denne forskjellen skyldes i hovedsak driftstilskuddet for melk som for eldre samdrifter er mer gunstig enn for store enkeltbruk. Større areal og flere dyr fører også til høyere tilskudd.

Gjennomsnittstall indikerer at samdriftene i Midt-Norge oppnådde noe bedre resultat enn de andre samdriftene. Siden utvalget er lite og variasjonen er stor, er forskjellen usikker.

I gjennomsnitt er vederlag til arbeid og egenkapital høyest for samdriftene med kr 221 100 per årsverk, de store melkebrukene har kr 180 000 mens gjennomsnittsbruket oppnådde kr 163 300 per årsverk. Arbeidsforbruket er mindre på de store melkebruka enn på samdriftene. Dette er naturlig, da de fleste av samdriftene har et opplegg med melkekyr i ett fjøs og ungdyra i et annet. De får derfor ikke samme uttelling for stordriftsfordelene som de store melkebrukene har fått. Samdriftene har også noe større areal som igjen fører til høyere arbeidsforbruk.

Vi har også vurdert den statistiske usikkerheten som knytter seg til gjennomsnittstallene. Målt per bedrift oppnådde samdriftene signifikant bedre økonomiske resultater enn andre melkebruk med samme melkemengde, kjøttinntekt og andre produksjonsinntekter fra jordbruket. Samdriftene hadde imidlertid signifikant større arbeidsforbruk. Beregningene viste også høyere lønnsvevne per time og større vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk for samdriftene, men disse forskjellene var ikke statistisk sikre.

Materialet tyder også i år på at det er mer sannsynlig at det er positiv økonomisk effekt av samdrift enn motsatt, men det er behov for flere observasjoner for å kunne trekke sikre konklusjoner. Regelendringene fra 2004 til 2006 har bidratt til at lønnsomheten for nye samdrifter er svekket. Hvorvidt et utvidet utvalg for senere år vil kunne bekrefte positiv lønnsomhets-effekt av samdrift, er derfor et åpent spørsmål.

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Antall melkeprodusenter som deltar i samdrift i melkeproduksjon har økt mye de siste åra. Fra en forsiktig start på 1940-tallet har antall samdrifter i melkeproduksjon i dag et betydelig omfang i mange fylker. Samdrifter slik vi kjenner dem i dag, startet mot slutten av 1970-tallet. Fram til 1995 var antall samdrifter i Norge under 150, i 2000 var antallet økt til 529, i 2005 til 1 481 og i 2007 har antallet steget til 1 935, se kapittel 3.1.

Over 80 prosent av samdriftene i melkeproduksjon har to deltakere, ca. 13 prosent har tre medlemmer mens samdrifter med fire eller flere medlemmer er mer sjeldent. Per 31.12.2006 var den samla melkekvote i samdrifter på 370 196 555 liter, mens samla kvote utenom samdrift var 1 212 870 895 liter, se kapittel 3.1.2. Samdriftene hadde dermed 23,4 prosent av den totale melkekvote.

Driftsgranskingene i jordbruket hadde inntil 2004 ikke med regnskap fra samdriftene i sine årlige regnskapsundersøkelser. Når en ser bort fra innsamling av noen få samdriftsregnskap i forbindelse med NILFs spesialundersøkelser, var det lite data om økonomien hos de som drev samdrift i melkeproduksjon. For 2005 samlet NILF inn regnskap for 27 samdrifter. Resultatene er publisert i Holien og Hegrenes (2007).

1.2 Definisjoner

Samdrift i melkeproduksjon er definert som samarbeid om felles melkeproduksjon på helårsbasis. Før oppstart må det søkes om godkjenning hos Statens landbruksforvaltning som har ansvaret for kvoteordningen for melk. Fram til 1.7.2004 var det krav om at alle deltakere i ei samdrift i melkeproduksjon måtte delta med arbeidsinnsats i drifta. Dette kravet er nå tatt bort, og det er derfor nå mange samdrifter der kun *en* av deltakerne arbeider i samdrifta mens den andre eller de andre deltakerne går inn som passive deltakere. Samarbeidet bærer da preg av å være leie av melkekvote. Det er også krav til maksimal geografisk avstand mellom brukene slik at det ikke kan være mer enn 17 km mellom brukene for at virksomheten skal kunne

bli godkjent som samdrift. Det er dessuten satt et øvre tak på 750 000 liter melk i kvote, og det kan maksimum være fem deltakere per samdrift.

1.3 Formal

Formålet med dette notatet er å presentere resultater fra en undersøkelse av samdrifter i 2006. Hovedvekten er lagt på å presentere informasjon om innsats og utbytte i samdriftene. Spørsmålet er hvor godt resultat samdriftene oppnår sammenlignet med andre melkebruk. Dessuten ser vi på utviklingen hos samdriftene fra 2005 til 2006.

1.4 Oppbygging av notatet

Etter dette innledningskapittelet presenterer vi først noen tidligere undersøkelser av samdrifter (kapittel 2). Deretter ser vi i kapittel 3 på utviklingen i antall samdrifter, hvor de er lokalisert, og hvordan de kan organiseres. Vi ser dessuten på rammevilkårene for samdriftene og hvordan disse har endret seg over tid. Kapittel 4 omhandler opplegget for den egne regnskapsundersøkelsen for samdrifter. I kapittel 5 presenterer vi resultatene av undersøkelsen. Som vedlegg har vi tatt med en del aktuelle problemstillinger i jordbrukssamdrifter sett fra regnskapsførersynspunkt

2 Andre undersøkelser i Norge

Økonomien for samdrifter ble behandlet i flere undersøkelser på 1970-tallet, bl.a. Aunsmo og Ingul (1976) og Johnsplass (1977). Utover 1980- og 1990-tallet ble det gjort svært lite for å få oversikt over de økonomiske forholdene til samdriftene i melkeproduksjon. I 2001 utarbeidet NILF en utredning om økonomien for samdrifter i melkeproduksjon på oppdrag for Norges Bondelag (Holien 2001). I denne utredningen undersøkte NILF økonomien i samdrifter og sammenlignet med enkeltbruk med samme driftsomsfang. For enkeltbrukene ble det brukt data fra driftsgranskingene som grunnlag. Enkeltbruksdataene ble sammenligna med modeller for samdrifter der en hadde lagt inn venta gevinst ved rasjonalisering og tilskudd etter gjeldende regler. Hovedkonklusjonene i undersøkelsen var at reglene for tilskudd var svært avgjørende for økonomien for samdriftene, og at det var mer lønnsomt å drive i samdrift enn på enkeltbruk av samme størrelse.

Nordlandsforskning og NILF har i samarbeidsprosjektet *Scenarier for landbruket i Nordland* vurdert flere forskjellige framtidbilder (Brastad m.fl. 2003). I dette prosjektet ble det foretatt sammenligninger av enkeltbruk og samdrifter ved omlegging til større enheter. Konklusjonen var at samdriftene hadde et fortrinn foran enkeltbrukene når det gjelder å tåle store investeringer i nytt driftsapparat.

I 2004 publiserte NILF resultater fra fem samdrifter for regnskapsårene 2000 og 2001 (Knutsen 2004). Denne spesialundersøkelsen ga informasjon om driftsoverskudd, arbeidsfortjeneste, lønnsevne, arbeidsforbruk, husdyrproduksjon og avlinger på samdriftene. Undersøkelsen viste at samdriftene hadde høyere driftsoverskudd, større arbeidsfortjeneste og bedre lønnsevne enn sammenlignbare enkeltbruk. Resultater for 27 samdrifter i 2005 er publisert i Holien og Hegrenes (2007).

Organisatoriske spørsmål rundt samdrift ble behandlet av Heie og Breen (1999).

Nord-Trøndelagsforskning gjennomførte i perioden 1999–2002 en undersøkelse på flere gårdsbruk i Indre Namdal der det ble hentet inn regnskapsdata fra mange bruk, en god del samdrifter var også representert i dette materialet. Det ble gjort økonomiske analyser på samdrifter hvor det ble avdekket store økonomiske forbedringsmuligheter for mange. Det ble laget driftsplaner for flere samdrifter i regionen (Aunsmo m.fl. 2002).

Nord-Trøndelagsforskning gjennomførte også en spørreundersøkelse blant samdriftsbønder der det ble spurt om mange forhold som var knyttet til samdrift og melkeproduksjon. Som grunnlag ble det brukt samdrifter med tre eller flere deltakere som hadde fått støtte fra

Innovasjon Norge. Det ble spurt om hvorfor samdrifta ble etablert, utforming av samdrifts-avtale, omfang av investeringer, praktisk utforming av samdriftene og fordeling av driftsoverskudd m.m. For mange var overgangen fra å være selvstendig næringsdrivende til å bli samdriftsbonde stor. For mange var det lite fokus på driftsøkonomien, det meste har dreid seg om størrelsen på investeringene. Tendensen er at andelen samdrifter med tre eller flere deltakere øker (Haugum 2003).

Norsk senter for bygdeforskning har et pågående prosjekt: *samdrift – trugsmål mot småskalajordbruket eller berre ei rasjonell føretaksøkonomisk tilpassing?* I dette prosjektet tas det opp en rekke spørsmål som omhandler samdrift og hva samdrifter fører til for den enkelte bonde, for det lokale landbruksmiljøet og for norsk landbruk samlet. Det foreligger en delrapport fra prosjektet – *Bønders syn på samdrift* (Storstad og Flø 2005). Den endelige rapporten fra prosjektet ble gitt ut i 2007, *Samdrift i melkeproduksjon. En samvirkestrategi for økt velferd og fleksibel drift* (Stræte, Almås, Flø, Holm og Vik 2007)

3 Utbredelse, omfang, organisering og regelverk

3.1 Utvikling av samdrifter i melkeproduksjon

De første samdriftene i Norge ble etablert i åra etter 2. verdenskrig. Disse samdriftene var fellesfjøs der bare fjøs og melkeproduksjon var felles. Ofte ble det drevet med leid røkter i fjøset, noe som førte til svak økonomi. Etter få år var stort sett alle fellesfjøs av denne typen lagt ned. Rundt 1965 ble det tatt i bruk en ny organisasjonsform med felles fôrproduksjon og husdyrhold, og deltakernes egen arbeidskraft ble brukt i samdrifta. Fram til 1980 var det etablert ca. 100 slike samdrifter, og mange av disse er fremdeles i drift. Rundt 1980 ble det innført store endringer i tilskuddsordningene for samdrifter, de økonomiske rammene ble vesentlig dårligere. Dette førte til at all nyetablering av samdrifter stoppet opp. Senere er en god del av de tidligere tilskuddsordningene innført på nytt. Mot slutten av 1990-tallet begynte tallet på samdrifter å stige, og spesielt i de siste årene har det vært en sterk økning, se tabell 3.1.

Tabell 3.1 Utvikling i antall samdrifter, 1996–2007

Ar	Antall samdrifter
1996	170
1997	213
1998	320
1999	432
2000	529
2001	701
2002	873
2003	1 058
2004	1 236
2005	1 481
2006	1 756
2007	1 935

Kilde: Statens landbruksforvaltning

3.1.1 Utvikling i antall samdrifter på fylkesnivå

Tabell 3.2 viser antall samdrifter fordelt på fylker for årene 1999, 2001, 2003, 2005 og 2006. Tabellen viser også fordelingen av samdriftene etter antall deltakere i 2006.

Tabell 3.2 Antall samdrifter fordelt på fylker, 1999-2006, og fordelt på antall deltakere i 2006

Fylke	Ar					Antall samdrifter fordelt på antall eiendommer per samdrift 2006			
	1999	2001	2003	2005	2006	2	3	4	-> 5
Østfold	4	7	12	17	18	17	1		
Akershus	1	3	6	11	12	9	3		
Hedmark	18	32	38	63	78	62	8	5	3
Oppland	106	183	249	323	370	295	49	16	10
Buskerud	1	6	14	20	27	16	4	6	1
Vestfold	1	4	7	10	11	7	2	1	1
Telemark	9	10	14	16	15	11	3	1	
Østlandet	140	245	340	460	531	417	70	29	15
Aust-Agder	7	6	9	12	11	10	1		
Vest-Agder	9	8	15	32	42	37	5		
Rogaland	31	78	170	254	296	240	41	7	8
Agder/Rogaland	47	92	194	298	349	287	47	7	8
Hordaland	35	45	64	96	114	97	8	5	4
Sogn og Fjordane	32	50	75	118	137	108	22	1	6
Møre og Romsdal	55	61	86	124	163	128	22	10	3
Vestlandet	122	156	225	338	414	333	52	16	13
Sør-Trøndelag	36	52	74	110	140	108	19	9	4
Nord-Trøndelag	62	109	163	198	216	167	28	12	9
Trøndelag	98	161	237	308	356	275	47	21	13
Nordland	15	37	52	63	86	75	9	1	1
Troms	8	8	8	8	10	10			
Finnmark	2	2	2	6	10	8	1	1	
Nord-Norge	25	47	62	77	106	93	10	2	1
Hele landet	432	701	1 058	1 481	1 756	1405	226	75	50

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket (2003 og 2006) og opplysninger fra Statens landbruksforvaltning

Det er spesielt fylkene Oppland, Rogaland og Nord-Trøndelag som etter hvert har fått mange samdrifter, men også Vestlandsfylkene har mange samdrifter. Mer enn 80 prosent av samdriftene hadde to deltakere i 2006. Det var flest samdrifter med 4 eller flere deltakere i Oppland, Rogaland, Møre og Romsdal og Nord-Trøndelag.

3.1.2 Samdriftenes andel av melkeproduksjonen

Tabellen 3.3 viser fordelingen av melkekvote i og utenfor samdrift i hvert fylke.

Det er de fylkene som har flest samdrifter hvor også melkekvoteandelen til samdriftene er størst. I Oppland har samdriftene hele 36,6 prosent av den total melkekvoten i fylket, i Vestfold 27,9 prosent, i Rogaland 26,6 prosent, i Sør-Trøndelag 19,1 prosent og i Nord-Trøndelag 28,1 prosent. For hele landet under ett er 23,4 prosent av total melkekvote i samdrifter. Tal-

lene er oppdatert per 31.12.2006, men i og med at antallet på samdrifter har økt utover i 2007, er samlet melkekvote i samdrift større ved utgangen av 2007 enn det som går fram av tabell 3.3.

Tabell 3.3 Melkekvote i og utenfor samdrifter fordelt på fylker per 31.12.2006

Fylke	Total kvote	Kvote utenfor samdrift	Kvote i samdrift	% av kvote i samdrift
Østfold	34 476 695	28 366 505	6 110 190	17,7
Akershus	28 996 844	25 241 229	3 755 615	13,0
Hedmark	89 801 441	70 384 091	19 417 350	21,6
Oppland	175 709 540	111 356 241	64 353 299	36,6
Buskerud	35 774 319	28 267 484	7 506 835	21,0
Vestfold	16 371 575	11 807 225	4 564 350	27,9
Telemark	14 951 321	12 480 992	2 470 329	16,5
Aust-Agder	13 855 026	11 844 736	2 010 290	14,5
Vest-Agder	35 130 699	27 846 671	7 284 028	20,7
Rogaland	283 817 323	208 379 720	75 437 603	26,6
Hordaland	84 347 177	64 671 891	19 675 286	23,3
Sogn og Fjordane	112 851 643	90 381 066	22 470 577	19,9
Møre og Romsdal	157 549 235	122 067 371	35 481 864	22,5
Sør-Trøndelag	156 059 508	126 207 842	29 851 666	19,1
Nord-Trøndelag	175 300 308	125 988 678	49 311 630	28,1
Nordland	111 266 302	95 339 274	15 927 028	14,3
Troms	37 145 771	35 087 799	2 057 972	5,5
Finnmark	19 662 723	17 152 080	2 510 643	12,8
Total	1 583 067 450	1 212 870 895	370 196 555	23,4

Kilde: Statens landbruksforvaltning (2006)

3.2 Organisering av samdrifter

Det er en rekke selskapsformer som kan benyttes i næringsvirksomhet. En hovedinndeling av selskapsformene går mellom fullt ut ansvarlige selskaper og selskaper med begrenset ansvar. De fullt ut ansvarlige selskapene består av enkeltpersonforetak (ENK) og ansvarlige selskap (ANS eller DA). Enkeltmannsforetak er ikke aktuelt for samdrifter. Selskaper med begrenset ansvar kan være aksjeselskap (AS) eller samvirkeselskap (BA). ENK, ANS og DA har et ubegrenset ansvar, mens AS og BA har begrenset ansvar. I et ANS har deltakerne et solidarisk ansvar, mens de har et delt ansvar i et DA. I et DA har den enkelte deltaker følgelig ikke større ansvar for gjeldsforpliktelsene enn det vedkommendes selskapsandel tilsier.

Hvilken selskapsform som velges, er avhengig av situasjonen i det enkelte tilfelle. I et selskap med liten risiko og forholdsvis små investeringer, velges det som regel et ansvarlig selskap. Medfører virksomheten større investeringer og større risiko, velges som regel aksjeselskapsløsningen. Etablering av ei samdrift medfører liten risiko, og som en regel er det heller ikke så store investeringer det er tale om. Det har derfor vært vanlig at ei samdrift har blitt etablert som et ansvarlig selskap, oftest som et DA. Dersom samdrifta bygger ny driftsbygning, vil investeringene bli så store at selve driftsbygningen ofte oppføres i et AS mens selve drifta organiseres i et DA som leier driftsbygningen fra aksjeselskapet.

Fordeling av overskuddet i ei samdrift skjer vanligvis ved at brukernes innskutte kapital får en forrentning pluss at arbeidsinnsatsen godtgjøres etter antall timer som hver bruker har arbeidet gjennom året.

3.3 Rammebetingelser for samdrifter

Tilskuddene er viktige for økonomien i melkeproduksjon generelt og spesielt for forskjellen mellom samdrifter og vanlige bruk. Tre typer tilskudd påvirker økonomien: Produksjonstilskudd¹, driftstilskudd til melkeproduksjon og tilskudd til avløsning ved ferie og fritid. Ved søknad om produksjonstilskudd gjelder det i mange tilfeller spesielle regler for samdrifter. Det er et krav om at de skal være godkjent som samdrift av Statens landbruksforvaltning. Ved søknad om produksjonstilskudd for husdyr gjelder et maksimumsbeløp på kr 250 000 mot kr 200 000 for enkeltbruk.

For driftstilskudd til melkeproduksjon gjelder spesielle regler for samdrifter som er godkjent før 01.07.2004. Som en overgangsordning får disse utbetalt et tilskudd per samdrift som i dag er kr 104 800 for samdrifter med to deltakere. For samdrifter med tre eller flere deltakere er tilskuddet kr 133 700. Enkeltbruk får, med visse unntak, utbetalt kr 59 800. Det gjelder bl.a. spesielle satser for fylkene rundt Oslofjorden og for Nord-Norge. For samdrifter som er godkjent etter 01.07.2004 gjelder de samme reglene som for enkeltbruk. Det er således en betydelig forskjell på nye og gamle samdrifter når det gjelder størrelsen på driftstilskuddet til melkeproduksjon, spesielt for samdrifter med tre eller flere deltakere.

Fram til 2001 var det et eget samdriftstilskudd på kr 72 700, dette ble da erstattet av ordinært avløsertilskudd uten krav til dokumentasjon av avløserkostnader. Areal- og kulturlandskapstilskuddet kan søkes i regi av samdrifta eller i regi av enkeltbrukerne, alt etter hvordan grovfôrproduksjonen er organisert.

Reglene for tilskuddsutbetaling til samdriftene har således endret seg gjennom årene, og det har nok vært en medvirkende årsak til at antall samdrifter har økt sterkt fra 1999 og fram til i dag. I tillegg kommer andre, ikke økonomiske forhold som blir vektlagt sterkt av dagens bønder og som for mange har vært en medvirkende faktor til at det har blitt etablert samdrifter. For å få en oversikt over hvordan rammebetingelsene for samdrifter har endret seg de siste årene, har vi listet opp en del faktorer i tabell 3.4. For mer detaljerte regler for samdrifter henvises det til Statens landbruksforvaltning (www.slf.dep.no) eller lovdata (www.lovdata.no).

¹ Spesielt areal- og kulturlandskapstilskudd og tilskudd til husdyr.

Tabell 3.4 Oversikt over endrede rammebetingelser for samdrifter 1999–2007

	Avløsertilskudd	Samdrifts- tilskudd	Driftstilskudd Sør-Norge 2 deltakere	Driftstilskudd Sør-Norge 3 deltakere	Maks tilskudd husdyr
1999		72 700	hver deltaker får driftstilskudd		
2000		72 700	" "	" "	
2001	Ordinært	Avviklet	165 000	220 000	250 000
2002	Ordinært		163 000	217 000	250 000
2003	Ordinært		163 000	217 000	270 000
2004	Ordinært		143 000	191 000	250 000
2005	Ordinært		127 300	167 700	250 000
2006	Ordinært		114 800	148 700	250 000
2007	Ordinært		104 800	133 700	250 000

Fra 2001 ble den maksimale melkekvoten for nye samdrifter satt til 500 000 liter, men maksimalkvoten ble hevet til 750 000 liter i 2002. Fram til 2004 var det tillatt med inntil 10 deltakere i ei samdrift, men fra 2004 ble dette endret til maksimum 5 deltakere i nye samdrifter. På samme tidspunkt ble kravet til arbeidsdeltakelse fra medlemmene i ei samdrift tatt bort. Tidligere var det krav om at hvert medlem måtte delta personlig med minimum 10 prosent av total arbeidsinnsats. Maksimal tillatt avstand mellom brukene har økt fra 2001 og fram til 2005. Fram til 2002 var godkjent maksimal avstand mellom brukene 8 km. I 2002 ble det hevet til 10 km, fra 2003 til 12 km og fra 2005 er maksimal avstand satt til 17 km.

4 Metoder og datagrunnlag

4.1 Metoder og datagrunnlag

Driftsgranskingene i jord- og skogbruk er årlige regnskapsundersøkelser hvor det inngår i underkant av 1 000 bruk. For regnskapsåret 2006 var antall deltakere 912, eksklusive samdrifter. Driftsgranskingene har som hovedformål å vise resultat og utvikling i økonomiske forhold på gårdsbruk der inntekter fra jordbruket har et vesentlig omfang. Driftsgranskingene skal vise resultat og utvikling for brukerfamilien, for ulike driftsformer og for bruk av ulik størrelse og med ulik geografisk beliggenhet. Driftsgranskingene bygger på skatteregnskap som omarbeides til driftsregnskap. Det blir i tillegg samla inn opplysninger som en ikke finner i skatteregnskapet, slik som arbeidsforbruk og avlinger.

For å få bedre oversikt over samdriftene i melkeproduksjon og deres økonomiske forhold, ble det for regnskapsåret 2005 tatt sikte på å samle inn skatteregnskap fra inntil 30 samdrifter. På grunnlag av antall samdrifter i de forskjellige regioner, ble det bestemt at inntil 10 regnskap skulle samles inn fra Trøndelag/Møre og Romsdal, inntil 10 regnskap fra Jæren og inntil 10 regnskap fra Oppland fylke. En slik fordeling vil dekke de områdene som har størst antall samdrifter. For 2006 ble antall samdriftsregnskap økt til 36, hvorav 33 stk hadde melkeproduksjon som hovedinntektskilde.

En har konsentrert seg om samdrifter med to deltakere i og med at disse samdriftene utgjør over 80 prosent av alle samdrifter. Samdrifter med flere enn to deltakere vil være mer ressurskrevende å ta med i undersøkelsen. For hver samdrift er det samlet inn skatteregnskap både for selve samdrifta og for de to andelseierne i samdrifta. Skatteregnskapene omarbeides til driftsregnskap etter de samme prinsipper som blir brukt på skatteregnskapene som inngår i den ordinære delen av driftsgranskingene i jord- og skogbruk. Etter at omarbeidingen til driftsregnskap er gjort, slås de tre regnskapene sammen til ett konsernregnskap som viser de økonomiske resultatene til samdrifta og medlemmene til sammen.

All jordbruksdrift på de aktuelle eiendommene inngår i sluttresultatet, slik at jordbruksvirksomheten omfatter både samdrifta og den jordbruksaktiviteten de to andelseierne eventuelt driver i egne regi. Vederlag for arbeid og egenkapital per årsverk viser da et gjennomsnitt for samdrifta og partene. Årsaken til at denne metoden er valgt, er at en på den måten får

oversikt over all jordbruksdrift hos brukerne og ikke bare over den delen som inngår i selve samdrifta. En del brukere produserer grovføret på egen jord og selger dette inn til samdrifta, og for disse brukene ville en ikke fått med de reelle grovførkostnadene hvis en bare hadde med data fra selve samdrifta.

Også for maskinkostnadene ville en ha mistet oversikten hvis en bare hadde tatt med de kostnader som er registrert i samdriftsregnskapet i og med at det er svært forskjellig hvordan traktor og maskiner blir behandlet i et samdriftsopplegg.

4.2 Utvalgsprinsipper og utvalgsmetode

Utvalget av samdriftene til denne undersøkelsen er basert på tilfeldig trukne lister fra tilskuddsregisteret til Statens landbruksforvaltning. Det er produksjonsomfanget til den enkelte samdrift som er kriterium for utvalget og det er lagt vekt på å få med samdrifter med minimum 25 årskyr. Deltakelsen i undersøkelsen er frivillig, og det har stort sett gått greit å rekruttere samdrifter for deltakelse i denne statistikken.

4.3 Føringspraksis i driftsgranskingene

Den årlige meldingen om driftsgranskinger i jord- og skogbruk beskriver i detalj hvordan skatteregnskapet blir omarbeidet til driftsregnskap (se for eksempel Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning 2007). De samme prinsippene er fulgt i bearbeidelsen av skatteregnskapene fra samdriftene og deres andelseiere. Vi henviser derfor til meldingen om driftsgranskingene når det gjelder de prinsipper som er fulgt ved oppgjør av regnskap.

4.4 Sammenligning av samdrifter og andre melkebruk

Resultatet for samdrifter i 2006 er vurdert på flere måter. Først er det en sammenligning av gjennomsnittstall for samdriftene i 2005 og 2006. Deretter sammenlignes gjennomsnittstall for samdriftene i 2006 med gjennomsnittstall for andre melkebruk. For andre melkebruk er det to sammenligningsgrupper. Den ene gruppen består av store melkebruk som ikke er samdrifter. Disse er valgt slik at gjennomsnittlig størrelse (kutall og melkekvote) skal bli omtrent som for samdriftene. Den andre gruppen består av gjennomsnittet for alle melkebruk. Denne gruppen har en bruker og de har omtrent halvparten så mange årskyr som gjennomsnittet for samdriftene. Gjennomsnittstallene for alle de andre melkebrukene er ganget med to for å få omtrent samme størrelse som samdriftene.

I tillegg til disse sammenligningene av gjennomsnittstall er det også utført noen regresjonsberegninger for om mulig å kunne kontrollere for forskjeller mellom samdrifter og andre melkebruk. Metodikken er nærmere beskrevet i kapittel 5.7 og spesielt 5.8.

5 Samdrifter - regnskapsresultater for 2006

5.1 Økonomien for alle samdriftene i 2005 og 2006

Resultatet for 2005 og 2006 fra alle samdriftene er presentert i tabell 5.1. Som tidligere nevnt er regnskapet for samdrifta slått sammen med regnskapet til hver av deltakerne i samdrifta slik at tallene viser resultatet for hele virksomheten. All jordbruksvirksomhet på de aktuelle eiendommene inngår, slik at både samdrifta og deltakernes egen jordbruksvirksomhet er tatt med. Produksjonsinntekter, kostnader og resultat gjelder både samdrifta og det som deltakerne måtte ha av jordbruksaktivitet hver for seg. Tabellen tar bare med de samdriftene som har melk (og tilhørende storfekjøtt) som eneste produksjon. I 2005 var dette 27 samdrifter og i 2006 var det 33 samdrifter. Dette gir oss anledning til å peke på de viktigste utviklingstrekkene det siste året.

Fra tabellen ser en at størrelsen på samdriftene har økt fra 2005 til 2006. Økningen i areal er på 46 dekar, og antall årskyr har økt fra 31,1 i 2005 til 35,9 i 2006. Som følge av dette har også omsatt melkemengde økt fra 191 363 til 224 030 liter, mens melkekvoten har økt fra 198 001 til 228 840 liter. Arbeidsinnsatsen er redusert med 164 timer fra 2005 til 2006. Når da samtidig antall årskyr har økt, gir dette en nedgang fra 156 timer per årsku i 2005 til 130 timer i 2006. Det ser således ut til at effektiviteten hos samdriftene har økt.

Eiendelene har også en vesentlig økning fra 2005 da de lå rett i overkant av tre millioner. For 2006 ligger eiendelene rett i overkant av 3,9 millioner kroner. Det er innsatt mer kapital i moderne driftsbygninger og større enheter, og det kan være en forklaring på hvorfor timeforbruket er redusert. Nyere og mer moderne driftsbygninger og større enheter fører gjerne med seg en effektivisering som vi ser eksempel på her.

Produksjonsinntektene hos samdriftene viser en økning fra kr 1 779 900 i 2005 til kr 1 944 000 i 2006 (9,2 %). Vi registrerer også en økning i de variable kostnadene. I 2005 var de på kr 528 100 mens de var kr 641 000 i 2006. Hovedårsaken til dette ligger i økte kraftfôrkostnader på kr 63 300, en økning på 22,6 prosent. De faste kostnadene inkludert avskrivninger har også en sterk økning, fra kr 666 000 i 2005 til kr 746 500 i 2006 (12,1 %). De totale kostnadene har dermed økt fra kr 1 194 100 i 2005 til kr 1 387 500 i 2006 (16,2 %).

Resultatmålene viser en negativ utvikling det siste året for samdriftene. Driftsoverskuddet har gått ned med nærmere 29 300 kroner. Vederlaget til arbeid og egenkapital per årsverk er redusert fra kr 240 500 i 2005 til kr 221 100 i 2006

Tabell 5.1 Samdrifter i melkeproduksjonen, regnskapsresultater for 2005 og 2006

Antall bruk		stk	2005	2006
			27	33
AREALFORDELING				
Grovor	daa		483	524
Annet areal	daa		47	52
Jordbruksareal i alt	daa		530	576
AVLING PER DAA				
Grovfor	FEm		382	349
Jordbruksareal i alt	FEm		375	353
HUSDYRPRODUKSJON				
Antall arskyr	stk		31,1	35,9
Kumelk, omsatt	liter		191 363	224 030
Melkekvote	liter		198 001	228 840
Produsert melk per arsku	kg		6 933	6 862
Storfekjøtt, omsatt	kg		9 621	10 541
ARBEIDSFORBRUK J				
Brukere	timer		3 490	3 621
Ektefeller	timer		399	328
Barn u. 17 ar	timer		12	19
Sum familier	timer		3 901	3 968
Leid arbeid	timer		946	714
Sum jordbruket	timer		4 847	4 683
Arbeid per arsku	timer		156	130
INNTEKTER				
Storfe	Melk	kr	699 875	811 787
	Kukjøtt	kr	108 583	116 786
	Annet storfekjøtt	kr	255 576	218 347
	Livdyr	kr	32 715	37 578
Husdyrprodukter i alt	kr	1 117 491	1 253 567	
Planteprodukter i alt	kr	69 688	70 612	
Arealtilskudd grovfor	kr	54 391	54 035	
Arealtilskudd korn	kr	8 928	8 521	
Kulturlandskapstilskudd	kr	99 232	99 273	
Produksjonstilskudd, husdyr	kr	129 017	128 928	
Refusjon av avløserutgifter	kr	65 917	72 468	
Drifts-, grunn- og distriktstilskudd	kr	210 931	209 129	
Andre inntekter	kr	37 117	58 791	
Bunnfradrag	kr	-12 833	-11 303	
Andre inntekter i alt	kr	592 698	619 842	
Produksjonsinntekter i alt	kr	1 779 877	1 944 021	

Tabell 5.1 forts. Samdrifter i melkeproduksjonen, regnskapsresultater for 2005 og 2006

Antall bruk	stk	2005	2006
		27	33
KOSTNADER			
Sakorn, annet safrø og planter	kr	9 305	17 028
Handelsgjødsel og kalk	kr	55 441	71 466
Kraftfor	kr	279 708	342 963
Annet for inkl balanseendringer	kr	35 304	36 147
Konserveringsmidler	kr	12 886	9 957
Andre forbr.artikler, div til husdyrholdet	kr	94 429	104 316
Kjøp av dyr	kr	41 028	59 088
Sum variable kostnader	kr	528 098	640 965
Leid arbeid	kr	95 988	72 871
Drivstoff	kr	31 371	35 447
Vedlikehold traktor, maskiner og redskaper	kr	72 334	82 931
Vedlikehold driftsbygninger	kr	58 534	58 923
Vedlikehold jord, grøfter og vannanlegg	kr	12 241	9 382
Maskinleie	kr	63 949	94 836
Andre faste kostnader	kr	175 819	216 172
Faste kostnader i alt ekskl. avskrivninger	kr	510 236	570 562
Avskrivninger i alt	kr	155 785	175 982
Kostnader i alt	kr	1 194 119	1 387 510
RESULTAT			
Driftsoverskudd	kr	585 758	556 512
Familienes arbeidsfortjeneste i jordbruket	kr	494 983	402 342
+ Leid arbeid	kr	95 988	72 871
= Lønnsevne i alt	kr	590 971	475 214
Lønnsevne per time	kr	121,94	101,48
Familienes arbeidsfortjeneste per arsverk	kr	220 468	179 277
Vederlag til alt arbeid og egenkapital	kr	631 228	560 643
Vederlag til alt arbeid og e.k. per arsverk	kr	240 500	221 141
PRISER			
Melk – ku	kr/ liter	3,66	3,62
Kukjøtt	kr/kg	28,99	29,56
Annet storfekjøtt	kr/kg	35,36	35,00
EIENDELER			
Eiendeler i jordbruket 31.12	kr	3 016 893	3 925 663
- herav varelager, inkl. slaktedyr	kr	307 365	295 436
- herav buskap avlsdyr	kr	360 461	382 728
- herav traktor, maskiner og redskaper	kr	541 476	543 615
- herav driftsbygninger	kr	1 304 299	1 948 497
Egenkapital	%	55	47

5.2 Økonomien for alle samdriftene sammenlignet med store enkeltbruk og gjennomsnittsbuket for melkeproduksjon *2

Resultatet fra alle samdriftene, store melkebruk og gjennomsnittsbuket ganget med to er presentert i tabell 5.2. Samdriftene er her sammenligna med ei gruppe store melkebruk i driftsgranskingene med mer enn 25 årskyr, det vil si bruk som har driftsformen produksjon av melk og storfeslakt. I tillegg er det tatt med ei gruppe med gjennomsnittsbuket for melkeproduksjon i driftsgranskingene ganget med to.² Dette ville vært resultatet hvis samme mengde melk var produsert på to enkeltbruk. Det er lite av andre produksjoner i gruppene og størrelsen på melkeproduksjonen i gruppene er ganske lik, i gjennomsnitt. Det er noe forskjell i arealstørrelse og på størrelsen på kjøttproduksjonen mellom gruppene, men forskjellene er ikke større enn at gruppeinndelingen er et godt utgangspunkt for sammenligning av gruppene. Se også kapittel 5.8 der en forsøker å kontrollere for bl.a. disse forskjellene.

Noe som kjennetegner gruppa med samdrifter, er at de har større kjøttproduksjon på storfe og større grovfôrareal enn tilsvarende enkeltbruk. Samdriftene ligger mellom små og store melkebruk når det gjelder arbeidsinnsatsen per årsku. Når det gjelder produktpriser er det små forskjeller mellom gruppene, men på melkeprisen ligger samdriftene og de store melkebrukene litt over gjennomsnittsbuket*2. På inntektssida har samdriftene en høyere andel tilskudd av produksjonsinntektene enn tilsvarende enkeltbruk, men lavere enn gjennomsnittsbuket*2. Det skyldes hovedsakelig driftstilskuddet for melk. På grunn av større areal- og buskapsstørrelse blir det også større tilskudd. Noe av forskjellene i tilskudd skyldes også at samdriftene er jevnt fordelt i regionene, men de store melkebrukene er mer konsentrert i soner uten distriktstilskudd.

Samdriftene har lavere kostnader til leid arbeid enn de store enkeltbrukene, og mye lavere enn gjennomsnittsbuket*2. Dette skyldes at brukere i samdrift i mange tilfeller avløser hverandre eller arbeider i turnus slik at behovet for ekstern avløser blir mindre. Mange av samdriftene har investert i nybygg i forbindelse med etablering av samdrifta, dette fører til at kostnadene til bygninger er noe høyere i samdriftene. Målt i faste kostnader per årsku, er kostnadene høyest på gjennomsnittsbuket*2.

Vederlag til arbeid og egenkapital er høyest for samdriftene med kr 221 100 per årsverk. De store melkebrukene fikk et resultat på kr 180 000 per årsverk mens gjennomsnittsbuket*2 oppnådde kr 163 300 per årsverk. Disse forskjellene skyldes tre hovedgrunner, arbeidsforbruk per årsku, tilskudd og ulik størrelse på kjøttproduksjonen.

De store melkebrukene har større verdi på driftsbygninger enn de to andre gruppene, noe som skyldes at fjøsene på disse brukene er nyere og dermed får en høyere verdi. Dette forsterkes av at historisk kost nyttes som verdsettingsprinsipp.

² Som nevnt i forordet ble det fra og med 2004 tatt med noen samdrifter med bare en aktiv deltaker i den vanlig driftsgranskingen. For 2005 utgjør dette 10 samdrifter og for 2006 16 samdrifter. De fleste av disse inngår i sammenligningsgruppa store melkebruk. Det er således noen samdriftsbruk med i sammenligningsgruppa. Det er mulig at dette bidrar til å undervurdere forskjellen mellom samdrifter og andre melkebruk.

Tabell 5.2 Samdrifter i melkeproduksjonen sammenlignet med store og gjennomsnittlige melkebruk

Antall bruk		stk	Samdrifter	Melkebruk	Alle melke-
			33	> 25 arskyr 33	bruk * 2 388
INNTEKTER					
Storfe	Melk	kr	811 787	785 087	766 073
	Kukjøtt	kr	116 786	134 364	119 249
	Annet storfekjøtt	kr	218 347	187 817	178 466
	Livdyr	kr	37 578	26 027	36 324
Husdyrprodukter i alt		kr	1 253 567	1 133 810	1 107 732
Planteprodukter i alt		kr	70 612	36 142	39 167
Arealtilskudd grovfor		kr	54 035	25 932	66 703
Arealtilskudd korn		kr	8 521	5 259	5 623
Kulturlandskapstilskudd		kr	99 273	73 503	95 244
Produksjonstilskudd, husdyr		kr	128 928	114 784	149 547
Refusjon av avløserutgifter		kr	72 468	57 972	102 269
Drifts-, grunn- og distriktstilskudd		kr	209 129	125 251	224 847
Andre inntekter		kr	58 791	25 242	60 870
Bunnfradrag		kr	-11 303	-5 455	-10 232
Andre inntekter i alt		kr	619 842	422 490	694 870
Produksjonsinntekter i alt		kr	1 944 021	1 592 442	1 841 768
KOSTNADER					
Sakorn, annet safrø og planter		kr	17 028	12 396	13 478
Handelsgjødsel og kalk		kr	71 466	63 185	62 318
Kraftfor		kr	342 963	302 397	303 843
Annet for inkl balanseendringer		kr	36 147	24 978	29 488
Konserveringsmidler		kr	9 957	11 636	14 559
Andre forbruksartikler, div til husdyrholdet		kr	104 316	92 616	106 418
Kjøp av dyr		kr	59 088	39 477	33 518
Sum variable kostnader		kr	640 965	546 685	563 621
Leid arbeid		kr	72 871	130 081	154 251
Drivstoff		kr	35 447	34 520	40 987
Vedlikehold traktor, maskiner og redskaper		kr	82 931	64 119	80 253
Vedlikehold driftsbygninger		kr	58 923	48 638	60 431
Vedlikehold jord, grøfter og vannanlegg		kr	9 382	9 418	10 049
Maskinleie		kr	94 836	76 399	60 099
Andre faste kostnader		kr	216 172	159 431	189 769
Faste kostnader i alt ekskl. avskrivninger		kr	570 562	522 606	595 83
Avskrivninger i alt		kr	175 982	165 008	179 444
Kostnader i alt		kr	1 387 510	1 234 299	1 338 903

Tabell 5.2 forts. Samdrifter i melkeproduksjonen sammenlignet med store og gjennomsnittlige melkebruk

Antall bruk	stk	Samdrifter	Melkebruk > 25 arskyr	Alle melke- bruk * 2
		33	33	388
RESULTAT				
Driftsoverskudd	kr	556 512	358 143	502 865
Familiens arbeidsfortjeneste i jordbruket	kr	402 342	209 664	368 894
+ Leid arbeid	kr	72 871	130 081	154 251
= Lønnsevne i alt	kr	475 214	339 745	523 144
Lønnsevne per time	kr	101,48	78,36	77,17
Familienes arbeidsfortjeneste per arsverk	kr	179 277	110 699	119 172
Vederlag til alt arbeid og egenkapital	kr	561 303	421 313	599 885
Vederlag til alt arbeid og e.k. per arsverk	kr	221 141	179 972	163 267
PRISER				
Melk - ku	kr/ liter	3,62	3,56	3,53
Kukjøtt	kr/kg	29,56	29,59	29,11
Annet storfekjøtt	kr/kg	35,00	34,68	34,54
EIENDELER				
Eiendeler i jordbruket 31.12	Kr	3 925 663	3 946 555	3 454 079
- herav omløpsmidler	Kr	295 436	272 119	282 812
- herav anleggsmidler	Kr	3 630 227	3 674 436	3 171 267
Egenkapital	%	47	46	55

Brukene som inngår i gruppene for store melkebruk og samdrifter, ligger i mange forskjellige tilskuddsoner. For å anslå hvor mye dette kan bety, har vi beregnet hva tilskuddet hadde blitt om de store brukene og samdriftene var i samme tilskuddsone. For areal- og kulturlandskaps-tilskuddet har vi beregnet tilskudd etter sone 5 som dekker andre bygder i Trøndelag, Gudbrandsdalen, Agderfylkene og de fleste kommuner på Vestlandet, unntatt Jæren. Distriktstilskudd for melk er beregnet etter satsen i sone C (kr 0,23 per liter melk), og distriktstilskudd for kjøtt etter satsen i sone 2 (kr 4,05 per kg kjøtt). Driftstilskuddet for melk er beregnet etter det som er utbetalt til brukerne i 2006, det samme for produksjonstilskuddet for husdyr 2006. Avløsertilskuddet er utbetalt beløp i 2006. Produksjonstilskuddet for husdyr og avløsertilskuddet er ikke geografisk betinget. For de to gruppene fikk en da følgende tilskudd gjengitt i tabell 5.3.

Tabell 5.3 Tilskuddsberegning med alle bruk i samme sone¹⁾

Antall bruk	Samdriftene 33	Store melkebruk 33
Arealtilskudd grovfor	54 600	49 350
Arealtilskudd korn	11 136	6 264
Kulturlandskapstilskudd	99 273	73 503
Produksjonstilskudd husdyr	128 928	114 784
Refusjon avløser	72 468	57 972
Distriktstilskudd melk	51 527	50 773
Distriktstilskudd kjøtt	42 691	36 519
Driftstilskudd melk	127 300	52 800
Andre tilskudd/inntekter	58 791	25 242
Bunnfradrag	-11 303	-5 455
Sum tilskudd/andre inntekter	635 411	461 752

1) Se teksten for omtale av hvilke soner som er fortsatt

Differansen mellom samdriftene og de store melkebruka når alle bruka er plassert i samme sone er kr 173 659. Tilsvarende differanse fra tabell 5.2 ovenfor er kr 197 352. Ved å plassere alle brukene i samme sone, blir differansen mellom samdriftene og de store melkebrukene mindre, men fortsatt er forskjellen i utbetalte tilskudd stor. Hovedforskjellen er driftstilskuddet for melk der samdriftene fikk kr 127 300 i 2006, mens de store brukene fikk kr 52 800. Det er vedtatt en nedtrappingsordning for samdriftene slik at differanse mellom samdrifter og enkeltbruk etter hvert blir mindre. Større areal og større kjøttproduksjon hos samdriftene gjør at areal og kulturlandskapstilskuddet og distriktstilskuddet for kjøtt blir større hos samdriftene. De har også noe større utbetaling av refusjon for avløser, dette skyldes større utbetalinger for sykdomsavløsning hos samdriftene.

5.3 Arbeidsforbruket

Tabell 5.4 viser arbeidsforbruket for de tre gruppene. Gjennomsnittsbruket*2 ligger høyest med 6 779 timer totalt, deretter følger samdriftene med 4 683 timer og til slutt de store melkebrukene med 4 336 timer. Andelen leid arbeid er minst hos samdriftene med 714 timer, deretter følger de store melkebrukene med 1 149 timer og mest leid arbeid hos gjennomsnittsbruket med 1 397 timer.

Målt i timer per årsku er de store brukene mest effektive med 120 timer per årsku, deretter samdriftene med 130 timer per årsku og til slutt gjennomsnittsbruket med 186 timer per årsku. Dette viser tydelig at de store melkebrukene på grunn av sin størrelse har fått en effektivitetsgevinst. Det ville vært naturlig at samdriftene hadde hatt omtrent samme arbeidsforbruk som de store melkebrukene. Noe av årsaken til at samdriftene har større arbeidsforbruk er at samdriftene har både større kjøttproduksjon og større grovfôrareal. Den kanskje viktigste faktoren er imidlertid at produksjonen hos mange av samdriftene er delt på to fjøs med melkeproduksjon på ett sted og ungdyra og kjøttproduksjon på ett annet sted. En slik oppdeling gir ikke effektiv og rasjonell drift, og vi ser at mange av disse samdriftene har et høyt arbeidsforbruk. På den annen side er det registrert vesentlig lavere arbeidsforbruk hos de samdrifter som har bygd nytt fjøs og dermed fått både melkeproduksjon og ungdyr/kjøttproduksjon samla i ett anlegg. Alle tre gruppene har færre timer per årsku i 2006 enn i 2005. For de store melkebrukene lå timer per årsku i 2005 på 128, samdriftene hadde 156 timer og gjennomsnittsbruket hadde 197 timer.

Tabell 5.4 Arbeidsforbruk jordbruket

Antall bruk	stk	Samdrifter	Melkebruk > 25 arskyr	Alle melke- bruk * 2
		33	33	388
Arbeidsinnsats i alt (jordbruket)	timer	4 683	4 336	6 779
- herav familien	timer	3 968	3 187	5 382
- herav leid	timer	714	1 149	1 397
Timer per arsku	timer	130	120	186

5.4 Avlingsdata og ytelse i husdyrproduksjon

Samdriftene hadde en gjennomsnittlig grovfôravlning på 349 FEm per dekar. Dette er litt mindre enn for gjennomsnittsbruket, som har en avling på 362 FEm per dekar. De store melkeproduksjonsbrukene hadde høyest avling med et gjennomsnitt på 456 FEm per dekar. Dette skyldes at de store melkebrukene ligger på flatbygdene og har derfor grunnlag for å oppnå høyere avlinger enn samdriftene og gjennomsnittsbruket som ligger mer spredt over flere soner. Samdriftene har langt større areal enn de store melkebrukene og det foregår en del omsetning av høy og surfôr fra disse.

Samdriftene i undersøkelsen har en gjennomsnittlig melkekvote på 228 840 liter, de store melkebrukene 224 268 liter mens gjennomsnittsbruket * 2 har en melkekvote på 222 057 liter. Den gjennomsnittlige melkeknoten for alle samdriftene i landet var 218 195 liter i 2006, for samdrifter med to deltakere var gjennomsnittsknoten 179 089 liter (SLF). Samdriftene med to deltakere i vår undersøkelse er større enn tilsvarende samdrifter i landet. Produsert melk per årsku var i gjennomsnitt for samdriftene på 6 862 kg, mens store melkebruk og gjennomsnittsbruket hadde henholdsvis 6 833 kg og 6 604 kg. Gjennomsnittsbruket ligger litt lavere i ytelse enn de to andre gruppene, men vi vet ikke hva som er årsaken til denne forskjellen. Samdriftene har også større produksjon av annet storfekjøtt enn de andre gruppene. Det gjør at produksjonsinntektene fra kjøttproduksjon ligger noe høyere for samdriftsbrukene enn for de to andre gruppene.

Tabell 5.5 Areal, avlinger, buskap og melkeproduksjon

Antall bruk	stk	Samdrifter	Melkebruk	Alle melke-
		33	> 25 arskyr	bruk * 2
AREAL OG AVLINGER				
Sum jordbruksareal	daa	576	450	551
- herav leid	daa	155	176	195
Grovfor og beite	daa	528	423	522
Korn	daa	48	27	29
Avlinger i alt	FEm/daa	353	452	361
Grovfor og beite	FEm/daa	349	456	362
BUSKAP OG MELKEPRODUKSJON				
Arskyr	stk	35,9	36,0	36,4
Melk per arsku	kg	6 862	6 833	6 604
Omsatt melk	liter	224 030	220 751	217 191
Melkevote	liter	228 840	224 268	222 057

5.5 Faste kostnader

Samdriftene har større faste kostnader enn de store melkebrukene, men mindre faste kostnader enn gjennomsnittsbuket*2. Den eneste posten hvor samdriftene har mindre faste kostnader, er leid arbeid. Dette er helt naturlig med den organisering av arbeidet som samdriftene har. Mange av samdriftene har ikke like stort behov for å bruke avløsere i og med at brukerne avløser hverandre. Vedlikeholdskostnadene både til bygninger og maskiner er noe større hos samdriftene enn hos de store melkebruka, men gjennomsnittsbuket*2 igjen har større vedlikeholdskostnader enn samdriftene. Samdriftene har høyere kostnader til forsikringer, elektrisk kraft og administrasjon enn de store melkebruka. Avskrivninger i alt er minst hos de store melkebruka, deretter følger samdriftene og høyest ligger gjennomsnittsbuket*2.

5.6 Andre inntekter utenom jordbruket

Tabell 5.6 viser en oversikt over næringsinntektene utenom jordbruket for samdrifter, store melkebruk og gjennomsnittsbuket*2. Ut fra tabell 5.6 har gjennomsnittsbuket de største skogbruksinntektene. Overskuddet fra tilleggsnæring er nesten likt hos samdriftene og gjennomsnittsbuket, og mye større enn hos de store melkebrukene. For driftsoverskuddet fra annen næring har samdriftene størst overskudd, deretter gjennomsnittsbuket og de store melkebrukene har minst driftsoverskudd. Årsaken til dette er at samdriftene har mer tilgjengelig arbeidskraft enn enkeltbrukene. De store melkebrukene har lite ledig tid.

Tabell 5.6 Andre næringsinntekter

Antall bruk	stk	Samdrifter	Melkebruk	Alle melke-
		33	> 25 årskyr	bruk * 2
Skogbruk driftsoverskudd	kr	2 532	14 281	17 857
Tilleggsnæring driftsoverskudd	kr	50 758	19 077	51 757
Annen næring driftsoverskudd	kr	42 794	16 173	33 844

5.7 Økonomien i samdriftene i ulike distrikter

I tabell 5.7 er samdriftene delt i tre grupper. Av det samlede antallet på 33 samdrifter har Østlandet (vesentlig Oppland) 12 bruk, Sør-Vestlandet (Agder, Rogaland, Hordaland) 9 bruk, Midt-Norge (Helgeland, Trøndelag og Møre og Romsdal) 10 bruk og Nordland ellers 2 bruk.

Samdriftene på Sør-Vestlandet har størst areal med totalt 630 dekar mens samdriftene i Midt-Norge er minst med 518 dekar. Melkeknoten er størst hos brukene på Sør-Vestlandet med 321 797 liter, deretter følger samdriftene i Trøndelag med 203 934 liter og minst er samdriftene på Østlandet med 186 959 liter. Dette går igjen i antall årskyr der Sør-Vestlandet har 48,4, Midt-Norge har 32,6 og Østlandet har 29,8 årskyr. Ytelsen per årsku er størst på Sør-Vestlandet med 6 993 kg tett fulgt av Østlandet med 6 908 kg per årsku. Samdriftene i Midt-Norge har en gjennomsnittsyttelse på 6 719 kg per årsku.

Samdriftene på Sør-Vestlandet ligger høyest i produksjonsinntekter. Dette skyldes at de er mye større enn samdriftene på Østlandet og Midt-Norge som er med i denne granskinga. Derfor kan det også være vanskelig å vurdere enkeltposter opp mot hverandre distriktvis.

Sum variable kostnader og sum faste kostnader er derfor også størst på samdriftsbruka på Sør-Vestlandet

Samdriftene i Midt-Norge har høyest driftsoverskudd i jordbruket, kr 624 945 mot kr 587 836 for Sør-Vestlandet og kr 467 102 for Østlandet. Også for de andre resultatmålene ligger samdriftsbrukene i Midt-Norge høyest.

Arbeidsforbruket er vesentlig lavere hos samdriftene på Sør-Vestlandet enn i de andre regionene. Dette skyldes i hovedsak størrelsen på brukene. Per årsku var arbeidsforbruket på Sør-Vestlandet 97 timer mot 144 timer i Midt-Norge og 159 timer på Østlandet.

Tabell 5.7 Samdrifter i melkeproduksjonen fordelt etter distrikter

Antall bruk	stk	Sør-		
		Østlandet	Vestlandet	Midt-Norge
		12	9	10
AREAL OG AVLINGER				
Sum jordbruksareal	daa	585	630	518
- herav leid	daa	181	197	163
Grovfor og beite	daa	523	611	440
Annet	daa	62	19	78
Avlinger i alt	FEm/daa	308	378	405
Grovfor og beite	FEm/daa	298	374	413
EIENDELER				
Eiendeler i jordbruket 31.12	kr	2 944 174	6 199 537	2 719 430
- herav omløpsmidler	kr	237 717	320 519	354 264
- herav anleggsmidler	kr	2 706 458	5 879 018	2 365 166
BUSKAP OG MELKEPRODUKSJON				
Arskyr	stk	29,8	48,4	32,6
Melk per arsku	kg	6 908	6 993	6 719
Omsatt melk	liter	185 751	306 833	202 054
Melkekvote	liter	186 959	321 797	203 934
PRISER				
Melk – ku	kr/ liter	3,57	3,76	3,53
Kukjøtt	kr/kg	29,32	31,27	28,11
Annet storfekjøtt	kr/kg	34,95	25,91	35,04
ARBEIDSFORBRUK				
Arbeidsinnsats i alt (jordbruket)	timer	4 729	4 702	4 695
- herav familien	timer	3881	3 902	4 137
- herav leid betalt	timer	848	800	558
Timer per arsku	timer	159	97	144

Tabell 5.7 forts. Samdrifter i melkeproduksjonen fordelt etter distrikter

Antall bruk	stk	Sør-			
		Østlandet	Vestlandet	Midt-Norge	
		12	9	10	
INNTEKTER					
Storfe	Melk	kr	663 275	1 152 249	712 819
	Kukjøtt	kr	122 917	123 327	110 034
	Annet storfekjøtt	kr	180 448	196 762	284 850
	Livdyr	kr	26 627	49 503	39 034
	Husdyrprodukter i alt	kr	1 027 415	1 690 317	1 146 845
	Planteprodukter i alt	kr	67 449	96 014	65 669
	Arealtilskudd grovfor	kr	66 114	38 236	45 872
	Arealtilskudd korn	kr	8 258	1 879	16 518
	Kulturlandskapstilskudd	kr	97 143	113 132	88 376
	Produksjonstilskudd, husdyr	kr	121 875	149 549	120 734
	Refusjon av avløserutgifter	kr	64 125	72 961	84 902
	Drifts-, grunn- og distriktstilskudd	kr	211 763	178 351	205 821
	Andre inntekter	kr	68 429	57 831	39 300
	Bunnfradrag	kr	-13 999	-9 444	-9 500
	Andre inntekter i alt	kr	623 709	602 494	592 024
	Produksjonsinntekter i alt	kr	1 718 573	2 388 825	1 804 538
KOSTNADER					
	Sakorn, annet safrø og planter	kr	14 199	17 751	21 088
	Handelsgjødsel og kalk	kr	54 932	93 255	65 993
	Kraftfor	kr	275 343	457 702	310 358
	Annet for inkl balanseendringer	kr	58 188	19 629	26 977
	Konserveringsmidler	kr	5 126	14 710	12 597
	Andre forbruksartikler, div til husdyrholdet	kr	90 902	141 259	88 514
	Kjøp av dyr	kr	33 326	81 741	53 514
	Sum variable kostnader	kr	532 015	826 047	579 040
	Leid arbeid	kr	86 230	62 950	71 730
	Drivstoff	kr	37 699	28 505	37 619
	Vedlikehold traktor, maskiner og redskaper	kr	77 335	107 303	70 858
	Vedlikehold driftsbygninger	kr	57 162	77 168	48 506
	Vedlikehold jord, grøfter og vannanlegg	kr	9 781	12 931	6 846
	Maskinleie	kr	82 123	181 125	50 939
	Andre faste kostnader	kr	210 286	279 039	171 987
	Faste kostnader i alt ekskl. avskrivninger	kr	560 616	749 020	458 486
	Avskrivninger i alt	kr	158 841	225 922	142 067

Tabell 5.7 forts. Samdrifter i melkeproduksjonen fordelt etter distrikter

Antall bruk	stk	Sør-		
		Østlandet	Vestlandet	Midt-Norge
		12	9	10
RESULTAT				
Driftsoverskudd	kr	467 102	587 836	624 945
Familienes arbeidsfortjeneste i jordbruket	kr	347 064	348 981	515 289
+ Leid arbeid	kr	86 230	62 950	71 730
= Lønnsevne i alt	kr	433 294	411 930	587 018
Lønnsevne per time	kr	91,62	87,61	125,02
Familienes arbeidsfortjeneste per arsverk	kr	157 298	152 833	226 494
Vederlag til alt arbeid og egenkapital	kr	494 333	558 287	645 526
Vederlag til alt arbeid og e.k. per arsverk	kr	192 863	219 064	253 673
Egenkapital	%	50	45	55

5.8 Statistisk analyse

Så langt er det gjennomsnittstall for ulike økonomiske størrelser og mengdetall som er sammenlignet uten at en vet om det er statistisk sikre forskjeller mellom distrikter eller mellom samdrifter og andre melkebruk. For noen av variablene er det derfor utført statistiske beregninger for å teste om det er statistisk sikre forskjeller.

Den statistiske analysen tar utgangspunkt i en tilsvarende analyse som ble utført på materialet for 2005 (Holien og Hegrenes, 2006). Der ble det gjennomført en del prøving og feiling før en bestemte seg for hvilke variabler en skulle regne videre på. Her har en valgt å benytte seg av de erfaringen en fikk gjennom dette arbeidet og konsentrert seg om de samme variablene som en valgte å gå videre med på 2005-materialet.

5.8.1 Er det forskjeller mellom distrikter?

Forskjeller i størrelse kan forklare noe av forskjellen mellom samdrifter i de ulike områdene. Vi har forsøkt å kontrollere for disse forskjellene ved å benytte regresjonsberegninger med en eller flere forklaringsvariabler for størrelse.

Fordi det er få observasjoner har en valgt å dele materialet i bare to områder. Områdene er som følger:

1. Oppland og Sør- og Vestlandet
2. Andre områder, her kalt Midt-Norge (Møre og Romsdal, Trøndelag og Nordland).

Modellen vi har brukt er av typen:

$$Y = a + b_1M + b_2K + b_3MN + e$$

der Y er den avhengige variabelen, M er melkemengde, K er kjøttinntekt og MN er Midt-Norge og e er restleddet. $MN=1$ dersom samdrifta er i Møre og Romsdal, Trøndelag eller Nordland, ellers er $MN=0$. Det ble undersøkt fem økonomiske resultatmål og arbeidsinnsats (Y -verdier). Arbeidsinnsatsen er tatt med fordi to av resultatmålene er avhengig av arbeidsinnsatsen. Følgende ble undersøkt:

- Arbeids- og kapitalinntekt
- Vederlag til arbeid og egenkapital
- Lønnsevne
- Timer
- Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk
- Lønnsevne per time

Uansett hvilke økonomiske størrelser vi regnet på, kommer samdriftene i Midt-Norge best ut. De har også noe lavere arbeidsforbruk enn samdriftene i andre områder. Imidlertid er ingen av disse forskjellene statistisk sikre på 10 prosent nivå. Modellen forklarer ikke noe av variasjonen i arbeidsforbruk mellom samdriftene.

Konklusjonen er derfor at denne analysen ikke gir grunnlag for å si sikkert at samdrifter i det ene området oppnår bedre resultat enn samdrifter i det andre området. Dette er samme konklusjon som er gjort i tidligere beregninger, se for eksempel Holien og Hegrenes (2007, kapittel 6.6)

5.8.2 Er det forskjeller mellom samdrifter og andre melkebruk?

Resultatene så langt i dette kapitlet viser at samdrifter i gjennomsnitt har bedre resultater totalt sett enn andre like store melkebruk. Dette gjelder resultatmål som driftsoverskudd, lønnsevne i alt, familiens arbeidsfortjeneste og vederlag til arbeid og egenkapital. Samdriftene har også i gjennomsnitt større arbeidsinnsats enn like store enkeltbruk. Det er derfor mindre forskjeller mellom samdrifter og andre melkebruk når en ser på resultat per time eller per årsverk.

Samdriftene har også større areal enn de andre brukene, og inntektene fra kjøttproduksjon og livdyrsalg er størst for samdriftene. Det er også noen forskjeller i inntekt fra andre produksjoner enn melk og kjøtt.

Tabell 5.2 viser gjennomsnittstall. Det er betydelig forskjell mellom bruk innen de enkelte gruppene. Det er derfor ikke sikkert at forskjellene i gjennomsnitt mellom gruppene er statistisk sikre. De kan skyldes tilfeldigheter i relativt små utvalg trukket fra en populasjon med stor variasjon. Kanskje kan forskjellene skyldes at samdriftene har større ressurser (areal) enn de andre brukene? Vi skal i dette kapitlet se litt nærmere på om forskjellene er statistisk sikre. Vi er mest opptatt av om samdriftene oppnår bedre resultat enn de andre melkebrukene. Er det forskjeller uansett hvilket resultatmål vi bruker, eller er forskjellene avhengig av hvilket resultatmål en ser på?

5.8.3 Metode

I denne analysen er det med 33 samdrifter og 388 andre melkebruk. Alle 388 brukene inngår i gruppa «Alle melkebruk * 2» i tabell 5.2.

Det synes å være to hovedalternativer for statistisk analyse:

1. En sammenligning av gruppene store melkebruk og samdrifter, og
2. regresjonsberegninger der en nytter informasjon om alle de 388 «vanlige melkebrukene» og de 33 samdriftene.

I det første alternativet bruker en således bare en liten del av hele det materialet som er tilgjengelig. Grensen for hva som er store melkebruk kan også være satt noe tilfeldig. For eksempel har de minste samdriftene ca. 20 årskyr mens de store melkebrukene har mer enn 25 årskyr.

Dersom en nytter regresjonsberegninger kan en nytte hele materialet og resultatene er ikke avhengig av definisjonen av store melkebruk. Vi har derfor valgt å bruke regresjonsberegninger og å nytte hele materialet.

Det er mulig å gjøre beregninger for samdrifter og andre bruk hver for seg og så teste om de beregnede funksjonene er like. Som vist foran er det ikke påvist sikre forskjeller mellom samdrifter i ulike områder for viktige resultatmål. Likevel kan det være forskjeller mellom de andre melkebrukene, og samdriftene og de andre melkebrukene kan være i forskjellige områder.

Derfor har vi valgt å foreta beregningene for samdrifter og andre bruk samtidig og ta med variabler (dummyvariabler) for samdrift og region. Med støtte i tilsvarende beregninger gjort for 2005 har vi valgt samme regresjonsmodell for 2006.

Vi har da følgende modell:

$$Y = a + b_1\sqrt{M} + b_2K + b_3AI + b_4S + \sum_1^{n-1} c_i R_i + e$$

der Y =det aktuelle resultatmålet som skal undersøkes, M =melkemengde, K =kjøttinntekter (inkl. livdyrsalg) og AI =andre inntekter. Dette inkluderer også balanseendringer. S er en variabel for samdrift. $S=1$ når bruket er med i samdrift, ellers er $S=0$. R er en variabel for region. a , b_1 - b_4 og c_i er koeffisienter som skal beregnes og e er restleddet. Det er totalt n regioner, men en region defineres som «nullområde» og har ikke egen variabel i beregningene. I driftsgranskingene er det åtte regioner, slik at det maksimalt er aktuelt å nytte sju variabler for region. I disse beregningene er det koeffisienten b_4 som er spesielt interessant. Slik modellen er spesifisert vil både samdrifts- og regioneffektene være uavhengig av størrelsen på brukene, målt ved melkemengde, kjøttmengde og andre inntekter. Effekten av b_4 er et tillegg eller fratrekk i konstantleddet. På grunn av driftstilskuddet til melk (kr 127 300 per samdrift med to deltakere, etablert før 1.7.2004, mens andre bruk får under halvparten i driftstilskudd) er dette kanskje en rimelig forutsetning for samdriftseffekten. Det er mindre trolig at regioneffekten er uavhengig av størrelse. Men for å kunne holde funksjonen rimelig enkel har vi valgt å benytte denne forutsetningen.³

I jordbruksregnskap er det mange resultatmål. En kan vente at forskjellen mellom samdrifter og andre mjølkeproduksjonsbruk kan være avhengig av hvilket resultatmål en ser på, for eksempel om en regner totalt for bruket eller per årsverk (per time). Derfor har vi foretatt beregningene med flere avhengige variabler slik det går fram av presentasjonen av resultater nedenfor.

5.8.4 Resultater

Tabell 5.8 viser deskriptiv statistikk for utvalgte variabler for samdrifter og andre melkebruk. Dette er et supplement til tallene tidligere i notatet. Gjennomsnittstallene er delvis beregnet på forskjellige måter (veid/uveid), og det forklarer de små avvikene mellom tabellene.

Kanskje litt uventet er standardavvikene gjennomgående minst like store for samdriftene som for de andre melkebrukene. Det finnes samdrifter som har betydelig mer enn melkeproduksjon, bl.a. store kjøttinntekter og andre inntekter. Andre inntekter omfatter som nevnt ikke melk, storfekjøtt og tilskudd, men ellers alle inntekter fra jordbruket, inkl. balanseendring for bl.a. grovfôr. Balanseendringer er en viktig forklaring til at andre inntekter i noen tilfeller er negative.

³ I noen testberegninger som er utført på tidligere materiale, som ikke er referert her, ble det prøvd med både rettlinjet ledd og kvadratrotledd for både melkemengde og kjøttinntekter. For kjøttinntekt var rotleddet aldri statistisk sikkert, og for melk var koeffisienten for rotleddet vanligvis sikrere enn koeffisienten for det lineære leddet. Å fjerne de mest usikre leddene hadde svært liten effekt på forklaringsgraden.

Tabell 5.8 Deskriptiv statistikk for utvalgte variabler

Variabel	Samdrifter				Andre melkebruk			
	Min	Maks	Gjennomsnitt	SD	Min	Maks	Gjennomsnitt	SD
Areal, daa	275	1738	576	256	50	1257	276	130
Arskyr, stk	19,4	103,0	35,9	16,4	4,6	61,5	18,2	7,5
Avdratt, l/arsku	5 421	8 072	6 662	720	2 809	8 253	6 412	787
Arbeid, t	2 720	9 856	4 683	1 286	1 220	6 850	3 390	869
Avling, FEm/daa	170	616	373	117	129	955	370	118
Melkemengde, l	134 798	578 003	238 868	106 143	24 594	452 474	117 475	53 473
Kjøttinntekter, kr	119 508	939 112	372 711	195 343	-1 164	801 056	167 019	126 208
Andre inntekter, kr	0	1 952 805	164 033	346 257	-50 550	310 724	37 069	48 637
Driftsoverskudd pluss leid arbeid, kr	186 381	1 656 673	629 383	300 712	-23 293	734 878	328 558	130 228
Driftsoverskudd, kr	84 016	1 630 191	556 512	319 326	-149 965	673 410	251 432	120 843
Vederlag til arbeid og EK, kr	100 234	1 346 103	560 591	271 480	-95 888	698 588	298 256	128 458
Vederlag til arbeid og EK, kr per årsverk,	34 316	472 339	229 164	112 625	-59 971	464 138	165 859	70 308
Lønnsevne, kr	47 666	1 212 083	475 214	250 935	-311 061	632 774	261 572	119 832
Lønnsevne, kr/t	8,84	242,42	105,47	56,78	-58,69	256,39	79,20	36,19

Tabell 5.9 viser regresjonsberegninger for de samme fem resultatmålene og arbeidsinnsats (timer) som i kapittel 5.8.1.

Målt per bedrift oppnår samdriftene bedre resultat enn vanlige melkebruk med samme melkemengde, kjøttinntekt og andre inntekter, og i en gitt region. Dette gjelder alle de tre resultatmålene vi har testet (arbeids- og kapitalinntekt, vederlag til arbeid og egenkapital og lønnsevne). Samdriftene har også større arbeidsforbruk enn andre melkebruk. Mulige årsaker til dette er diskutert i kapittel 5.2. Koeffisientene for samdrift er statistisk sikkert forskjellig fra null både for resultat per bruk og arbeidsforbruk per bruk. For vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk og lønnsevne per time er koeffisientene større enn null, men svært usikre. Det er bare (roten av) melkemengden som har sikker sammenheng med vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk, og bare (roten av) melkemengden og andre inntekter som gir sikker påvirkning på lønnsevne per time.

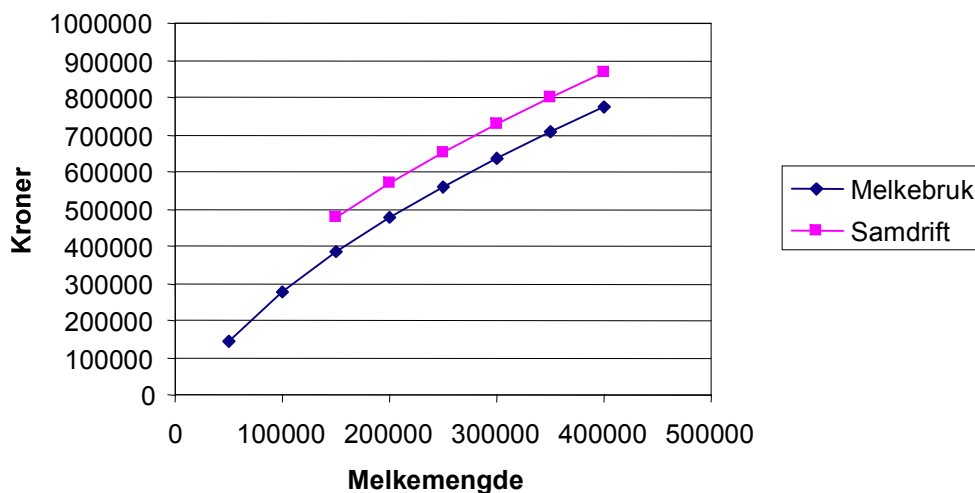
Regionvariablene er usikre, med unntak for variablene for Jæren, Trøndelag og Nord-Norge som har flere statistisk sikre koeffisienter i beregningene per bruk.

Forklaringsgraden er betydelig høyere for de tre beregningene der resultat per bruk er avhengig variabel enn i beregningene der arbeidsforbruk eller resultat per time eller per årsverk, er avhengig variabel.

Blant annet fordi vi bruker kvadratroten av melkemengden som en forklaringsvariabel og har mange flere variabler er det vanskelig å se sammenhengen mellom produsert mengde og resultat. Figur 5.1 viser vederlag til arbeid og kapital per bruk som en funksjon av melkemengde for «vanlige» melkebruk og samdrifter. Det er forutsatt at brukene ligger i Østlandets flatbygder, at de har gjennomsnittlige inntekter fra kjøttproduksjon (gjennomsnittet for «vanlige» melkebruk⁴), og ingen andre inntekter.

⁴ Kjøttinntektene er kr 1,42 per liter melk i gjennomsnitt for alle melkebrukene.

Koeffisientene for samdrift er noe større i 2006 enn i 2005 i beregningene på bruksnivå (arbeids- og kapitalinntekt, vederlag til arbeid og kapital, og lønnsevne). Koeffisienten for arbeidsforbruk er litt redusert. Samdriftene kommer også noe bedre ut i 2006 enn i 2005 for lønnsevne per time og for vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk. For disse to resultatmålene er likevel forskjellene mellom samdrifter og andre melkebruk usikre også i 2006

Figur 5.1 Vederlag til arbeid og egenkapital per bruk, Østlandets flatbygder, gjennomsnitt kjøttinntekt per liter melk (alle 388 melkebruk) og Andre inntekter lik 0

5.8.5 Konklusjon

Vi har i dette kapitlet sett på om det er forskjeller mellom samdrifter og vanlige melkebruk. Vi har sett på både resultatmål per bruk og resultatmål som tar hensyn til arbeidsinnsats, og delvis rentekostnader. Målt per bedrift oppnår samdriftene i gjennomsnitt over kr 90 000 mer i resultat enn andre like store melkebruk. Samdriftene hadde også størst arbeidsforbruk. Målt som vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk, som er det mest vanlige inntektsmålet for jordbruket i landbrukspolitisk sammenheng, og lønnsevne per time, er det ingen sikker forskjell mellom samdriftene og de vanlige melkebrukene.

Resultatene gjelder for året 2006, og samdriftsmaterialet omfatter samdrifter med to deltakere (unntatt ett bruk), og alle er startet før viktige regelendringer som ble innført per 1.7.2004. Det er fortsatt et åpent spørsmål om resultatene er de samme for samdrifter med flere deltakere og for samdrifter som er startet senere.

Tabell 5.9 Resultat av regresjonsberegninger for modell med alle «vanlige» melkebruk og samdrifter n = 421

Avhengig variabel	Kons- tantledd	Kvadrat- rot av	Kjøtt- inntekt	Andre inntekter	Sam- drift	Agder							R ²
						Øst- landet, andre bygder	Jæren bygder	Rogal, andre bygder	Vest- landet bygder	Trønde- lag, flat- bygder	Trønde- lag, andre bygder	Nord- Norge	
	a	b ₁	b ₂	B ₃	B ₄	c ₁	c ₂	c ₃	c ₄	c ₅	c ₆	c ₇	
Arbeids- og kapitalinntekt	Koeff. -149 552 SD 35971	1238	0,249	-0,091	93865	22541	-70779	16003	12969	50343	37608	67360	0,605
Vederlag til arbeid og EK	Koeff. -104722 SD 38343	1022	0,230	-0,131	92561	27058	-56364	6458	17515	61889	42257	61465	0,494
Lønnsevne	Koeff. -40484 SD 38858	778	0,170	0,186	97122	16424	-63899	-14301	8877	63727	35981	59834	0,371
Timer	Koeff. 1421 SD 271	5,06	0,0011	-0,000058	398	238	-407	22	49	168	132	222	0,308
Vederlag til A og EK per arsværk	Koeff. 34295 SD 23179	346	0,056	-0,057	10765	5194	-6544	-2340	3865	22072	15167	20619	0,179
Lønnsevne per time	Koeff. 27,68 SD 12,27	0,14	0,000016	-0,00004	8,91	1,65	-4,23	-4,90	1,52	13,29	8,04	12,21	0,110

* Tall med fet skrift er statistisk sikkert forskjellig fra 0 på minst 5 prosent nivå

5.9 Konklusjoner og erfaringer fra regnskapsåret 2006

Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk er høyest hos samdriftene med kr 221 100 per årsverk, mens de store melkebrukene og gjennomsnittsbruket*2 har henholdsvis kr 180 000 og kr 163 300 i vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk. Det er tre hovedgrunner til denne forskjellen mellom de ulike bruksgruppene: arbeidsforbruket per årsku, tilskuddene og ulikt omfang av kjøttproduksjon. Samdriftene har også større areal enn de andre to gruppene. Ved å plassere alle bruk i samme tilskuddssone, er det beregnet nye tilskudd for de store melkebrukene og samdriftene. Differansen mellom de to gruppene ble mindre, men fortsatt er utbetalingen av tilskudd mye større hos samdriftene enn hos de store melkebrukene. Forskjellen er størst for driftstilskuddet for melk, men det er også forskjeller når det gjelder areal- og kulturlandskapstilskuddet og distriktstilskuddet for kjøtt. Årsakene her er større arealer og større kjøttproduksjon hos samdriftene. Reglene for beregning av driftstilskudd for melk gjør at det blir forskjeller for dette tilskuddet. Samdrifter godkjent etter 1.7.2004 får beregnet driftstilskudd for melk som om de var enkeltbruk, mens de eldre samdriftene får beregnet dette tilskuddet etter egne regler. Ingen av samdriftene i vårt materiale har fått beregnet tilskudd som om de var enkeltbruk.

Det er utført regresjonsberegninger på dette materialet for å se om forskjellene i resultatmål per bruk og resultatmål som tar hensyn til arbeidsinnsatsen er sikre. Beregningene viser at ved lik melkemengde, kjøttmengde, andre inntekter og når brukene er i samme region har samdriftene best resultat per bruk. De har også større arbeidsforbruk. Disse forskjellene er statistisk sett svært sikre. For vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk og lønnsevne per time kommer også samdriftene best ut, men disse forskjellene er statistisk sett svært usikre. Samdriftene kom jevnt over bedre ut sammenlignet med andre melkebruk i 2006 enn i 2005.

Referanser

- Aunsmo, L.G. og I.M. Ingul, 1976. *Fellesfjøs og avløysarringar i Dovre*. Melding I-709-76. Norges landbruksøkonomiske institutt. Oslo.
- Aunsmo L. G., G. Nossun, A. Okstad, L. Tømmermo og J.O. Veie, 2002. *Gårdssatsing i Indre Namdal*, NTF- notat 9-2002, Nord-Trøndelagsforskning, Steinkjer
- Brastad B., A. Hegrenes, L.Rønning, O.K. Stornes og L.M. Årseth, 2003. *Scenarier for landbruket i Nordland*, NF-rapport nr. 2 2003, Nordlandsforskning og Norsk Institutt for landbruksøkonomisk forskning, Bodø
- Budsjettnemnda for jordbruket 2003. *Resultatkontroll for gjennomføringen av landbrukspolitikken*. Avgitt april 2003.
- Budsjettnemnda for jordbruket 2006. *Resultatkontroll for gjennomføringen av landbrukspolitikken*. Avgitt april 2006.
- Haugum, M., 2003. *Konsekvenser av samdrift med tre eller flere deltakere*, NTF-notat 5-2003, Nord-Trøndelagsforskning, Steinkjer
- Heie K. og T. Breen, 1999. *Samdrift i mjølkeproduksjon*, Det Kgl. Selskap for Norges Vel og Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Hellerud og Oslo.
- Holien, S. O., 2001. *Økonomien for samdrifter i mjølkeproduksjon*, NILF-notat 2001-14. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo.
- Holien, S. O. og A. Hegrenes, 2007. *Samdrifter i melkeproduksjon 2005. Regelverk, organisering og regnskapsresultater*. NILF. Notat 2007-3.
- Johnsplass, J., 1977. *Samdrift av gardsbruk med mjølkeproduksjon*. Melding I-711-77. Norges landbruksøkonomiske institutt. Oslo.
- Knutsen, H., 2004. *Samdrifter i melkeproduksjon*, NILF-notat 2004-9. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo.
- Melting, J., 2007. *Aktuelle problemer ved jordbruks-samdrifter*. Innlegg på NILF-kurs for regnskapsførere i landbruket, 2007.
- Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, 2007. *Driftsgranskinger i jord- og skogbruk. Regnskapsresultater 2006*. Oslo.
- Statens landbruksforvaltning 2006. Samdrifter.
<http://www.slf.dep.no/iKnowBase/Content/5235/Kvote%20i%20samdrift%202006.xls>
- Storstad, O. og B.E. Flø, 2005. *Bønders syn på samdrift*. Rapport 3-2005. Norsk Senter for bygdeforskning, Trondheim
- Stræte, E.P., R. Almås, B.E. Flø, F.E. Holm og J. Vik, 2007. *Samdrift i melkeproduksjon. En samvirkestrategi for økt velferd og fleksibel drift*. Rapport 3-2007. Norsk Senter for bygdeforskning, Trondheim

Vedlegg: Aktuelle problemstillinger i jordbruks- samdrifter sett fra regnskapsfører- synspunkt

Samdrift reiser mange spørsmål angående organisering og regnskapsføring. Regnskapsfører Jonny Melting, Klepp Regnskapskontor, Inderøy, hadde et innlegg på NILFs kurs for regnskapsførere høsten 2007 der han tok for seg diverse problemstillinger knyttet til samdrifter i melkeproduksjon sett fra en regnskapsførers side. Vi har fått hans tillatelse til å gjengi noen av disse synspunktene. I dette kapitlet vil vi derfor komme inn på spørsmål som berører planlegging av samdrifter, bokføringsspørsmål i forbindelse med samdrifter, årsoppgjøret og fordeling av resultatet for samdrifter i melkeproduksjon.

Planlegging av samdrifter i melkeproduksjon

God planlegging av ei samdrift er grunnlaget for at ei samdrift skal fungere i mange år framover. Selskapet for Norges Vel har standardkontrakter som kan benyttes, men det kan også brukes egne oppsett som deltakerne enes om. Uansett bør det settes opp driftsplan og budsjett som viser ventet økonomisk resultat for samdrifta og deltakende bruk. Videre anbefales det at det skrives avtaler på leieforhold og hva som selges til samdrifta. Det må videre tas stilling til om grovfôrproduksjonen skal foregå i regi av samdrifta eller utføres av den enkelte andelseier. Når det gjelder buskap og annet løsøre, må det foretas takst for å få en riktig verdsetting, deretter kan en enes om eventuell leiepris/rente. Det samme må skje med melkekvoten, hvordan skal den verdsettes og hvilken leie skal betales. Det anbefales at det skrives egne leieavtaler for fast eiendom, så som leie av driftsbygninger og leie av jord. Da unngår en uenighet på et senere tidspunkt. Av andre planleggingsspørsmål kan nevnes at i forhold til enkeltmannsforetak og aksjeselskaper kan ansvarlige selskap være noe mer «uryddig» økonomisk. Følgende momenter innen det økonomiske kan gjøre det mer ryddig:

- Deltakere bør ikke ha skjev egenkapital, det vil si at egenkapitalen til hver enkelt deltaker bør være en like stor andel av total egenkapital i selskapet som ansvarsandelen.
- Mellomværende mellom deltakerne og selskapet gjøres opp etter hvert, og at deltakerne ved hvert årsoppgjør er kjent med sitt mellomværende.
- Definer mellomværende på færrest mulig konti, de mest oversiktlige er reskonto, egenkapital og lån.
- Skriv regning på kjøp og salg av varer og tjenester og unngå papirløse byttetjenester.
- Bruk avtaler på leieforhold mellom deltaker og selskap, for eksempel leie av jord, driftsbygninger m.m.
- Ved salg/kjøp av andeler, definer det økonomiske oppgjøret og skriv protokoll på hvordan oppgjør skal skje og har skjedd.

Bokføring for samdrifter i melkeproduksjon

Forutsetningen for økonomiske oppgjør til deltakerne er at kravene i bokføringsloven blir tilfredsstillt og at det skal være oversiktlig til deltakerne. Et eksempel kan være bokføring i forbindelse med leie av buskap. For samdrifta: På starttidspunktet overføres bokført statusverdi fordelt på de enkelte dyregrupper fra de deltakende bruk til samdrifta. Samlet verdi trekkes fra på underkonto slik at oppstartsverdi blir null. For deltakende bruk: Bokført statusverdi på overføringstidspunkt fryses og blir stående fast i samdriftsperioden. Ved salg av buskap til samdrift bør taksert verdi benyttes. Gevinst hos selger kan føres til gevinst og tapskonto (må kunne defineres som opphør av driftsgrein). Nedskrivning av buskap i samdrifta i følge takseringsreglene. Det anbefales leie av buskap, det gir en mer stabil inntekt både ved oppstart og opphør. Det er viktig at takster av buskap og andre leide driftsmidler fra deltakere til samdrifta ved oppstart av samdrifta blir sikkert oppbevart. Det anbefales at det tas nye takster ved salg av andeler og ved opphør for det som eventuelt skal gå tilbake til de deltakende bruk.

Ved bokføring av utbetaling til deltakerne kan nevnes følgende punkter: Når det gjelder arbeidsgodtgjørelse, anbefales det at det fastsettes timepriser/satser ved årets start. Avregn etter hvert, eller akonto og endelig avregning ved årets slutt. En kan også fastsette timepriser/satser ved årets slutt, akontoføring gjennom året og avregn ved årets slutt. Akontoutbetaling av arbeidsgodtgjørelse skal utgiftsføres på konto 5 600 etter hvert. Ved salg av grovfôr så bør dette skje etter regning og med minst 2 regninger hvert år, første og andre halvår. Dette er dokumentasjonsgrunnlag ved søknad om arealtilskudd. Leie av jord, bygninger, buskap, maskiner og melkekvote bør skje etter regning. Alle akontoutbetalinger fra samdrifta utgiftsføres etter hvert fordelt på utgiftskontoer.

Når det gjelder avgiftsmessige forhold ved samdrifter, kan en legge merke til følgende forhold: Deltakerne bør registrere seg som bortforpakter (jfr. Forskrift 59) ved utleie av både jord og bygninger for å beregne mva på utleie og få fradrag for inngående avgift. Ved utleie av kun driftsbygning anbefales registrering for mva etter forskrift 117.

Arsoppgjør og disponering av resultat for samdrifter i melkeproduksjon

Leieinntekter av jord, bygninger, melkekvote, buskap og maskiner inngår i næringsinntekten for deltakende bruk og grunnlag for jordbruksfradrag. Er det innbetalt for lite gjennom året, føres det på reskonto og avregnes mot annet mellomværende med deltakerne eller innskudd av egenkapital. For mye betalt kan det avregnes mot gjeldsposter, forskudd på leveranser nytt år eller uttak av egenkapital. Arbeidsgodtgjørelse føres direkte på selvangivelsen post 1.7.1 (personinntekt) og post 2.7.7 (alminnelig inntekt). Eventuell negativ personinntekt fra primærnæring kan trekkes ifra arbeidsgodtgjørelse fra primærnæring. For lite utbetalt føres som gjeld til eiere (2915), avregnes mot annet mellomværende med deltakerne eller innskudd av egenkapital. For mye betalt avregnes mot annet mellomværende eller uttak av egenkapital.

Når det gjelder jordbruksfradraget, samordnes inntekt fra eget enkeltmannsforetak og samdrift, inklusive arbeidsgodtgjørelse og alle leieinntekter fra samdrift.

Når det gjelder andel av resultat fra samdrifta, føres overskudd direkte på selvangivelsen post 2.7.7 (alminnelig inntekt). Uttak av overskudd (opptjent egenkapital) føres på selvangivelsen post 2.7.10 (alminnelig inntekt). Underskudd føres direkte på selvangivelsen post 3.2.19 g.

Når det gjelder egenkapitalen i samdrifta, deles denne opp i 2 typer, innbetalt egenkapital og opptjent egenkapital. Summen er total egenkapital for den enkelte deltaker. Innbetalt egenkapital kan tas ut skattefritt, opptjent egenkapital blir ved uttak beskattet som alminnelig inntekt, 28 prosent skatt. Overskudd fra samdrifta blir tillagt deltakernes egenkapital. Da skatten på overskuddet er selskapets ansvar, blir skatten (28 %) av over-

skuddet tillagt innbetalt egenkapital som uegentlig innskudd og resten (72 %) blir tillagt opptjent egenkapital. Motsatt blir det ved underskudd fra samdrifta som blir belastet deltakernes egenkapital. Redusert skatt som følge av underskudd (28 % av underskudd) bokføres debet innbetalt egenkapital, og resterende (72 %) bokføres opptjent egenkapital. Bokføring av resultat mot egenkapital gjøres vanligvis ved overgang til nytt år.

Når det gjelder samdrifter med passive deltakere (melkekvoteleie) bør disse ha så liten andel som mulig (1 %). Det er enklest i forhold til ansvar og mulige økonomiske tvister ved opphør. Passiv deltaker mottar avtalt leie, resten disponeres av aktive deltakere.

I en del tilfeller yter deltaker lån til samdriftsselskapet. Hvis deltaker skal ha rente på lånet, skal den delen av renteinntektene som overstiger skjermingsrenten ekstrabeskatnes. Dette vil også gjelde for mellomværendekontoen dersom deltakeren har ytt et annet lån der det beregnes rente. Beregnet renteinntekt til ekstrabeskatning skal tas med på deltakerens selvangivelse. Når det lånes fra selskapet til deltaker og hvor det ikke betales rente eller rentesatsen ligger under normrentesatsen, skal det foretas beskatning av rentefordelen (28 %) samt beskatning ved utdeling (28 %). Videre vil deltakerne ha fradragrett for rentene med 28 prosent. Hvis det ikke betales renter, er det normrenten som skal legges til grunn.